

PRATARMĖ

Lietuvių etnogenezė - viena svarbiausių problemų Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus mokslinių tyrimų programoje. Kada ir kaip Lietuvos teritorijoje susidarė atskiros baltų gentys bei jų sąjungos, kuriame regione kiekviena jų buvo išikūrusi, koks jų vaidmuo formuojantis lietuvių tautybei ir valstybei - tai klausimai, į kuriuos atsakymų ne vieną dešimtmetį ieškojo ir tebeieško tyrinėtojai.

Archeologinėje literatūroje paskelbti tų ieškojimų rezultatai rodo didelę nuomonių įvairovę. Tai dėsninga, nes archeologinių objektų kasinėjimai kasmet duoda vis naujos informacijos, kuria remdamiesi tyrinėtojai gali nuolat tikslinti savo hipotezes, kartais net jų atsisakyti ar kurti kitas.

Nauji archeologiniai atradimai ypač verčia koreguoti teiginius apie tą Lietuvos visuomenės raidos etapą, kurį archeologai datuoja viduriniuoju geležies amžiumi. Mat ilgokai buvo manoma, kad senajame geležies amžiuje (I-IV a.) suklestėjusi kultūra nuo V a. sumenko ir toliau rutuliojosi jau be ankstesnės kūrybinės energijos. Tokia nuostata, be abejo, suponavo to meto archeologijos šaltiniai.

Paskutiniaisiais metais ėmus kasinėti viduriniojo geležies amžiaus, ypač jo pirmosios pusės, paminklus, tapo akivaizdu, kad tuo laikotarpiu dėl gyventojų aktyvios materialinės ir dvasinės veiklos nebuvo jokio kultūrinio nuosmukio ar sąstingio. Šiuo klausimu archeologai vieningai sutaria. Nuomonės išsiskiria, kai mėginama paaiškinti priežastis, sąlygojusias naują - aukštesnę - pakopą Lietuvos kelyje į valstybingumą. Vieni tyrinėtojai teigia, kad Didžiojo tautų kraustymosi žygiuose dalyvavusių karių antplūdis į Lietuvą ne tik iš esmės pakeitė vietos kultūrą, bet ir apskritai paveikė visą baltų genčių formavimosi bei konsolidacijos vyksmą. Kitų manymu, tolesnę kultūros raidą viduriniojo geležies amžiaus pradžioje visų pirma lėmė ne išorinės, o vidinės aplinkybės, t.y. ekonominiai, etnokultūriniai veiksniai, būdingi Lietuvos visuomenei, palaiapsniui pereinančiai iš pirmykštės bendruomenės į gentinę santvarką. Be to, neabejojama, kad su šiuo perėjimu susiję ir tarpgentiniai kontaktai, kurie, deja, ne visuomet buvo taikūs.

Pagrybio kapinyno kasinėjimų metu sukaupta V-VI a. archeologinė medžiaga kaip tik ir teikia duomenų,

leidžiančių Jūros baseine stebėti tradicijų tęstinumą ir teritorijos perimamumą iš kartos į kartą. Kitaip tariant, šiame regione geležies amžiuje paplitusi archeologinė kultūra - tai substratas, ant kurio išaugo V-VI a. vakarų žemaičių kultūra. Nors archeologai iki šiol tebediskutuoja ir dėl žemaičių sąjungos susidarymo aplinkybių, ir dėl jų apgyvento ploto ribų, tačiau sutaria, kad apie V a. žemaičių sąjungą jau egzistavo. Taigi kasinėjant Pagrybio kapinyną surinkta archeologinė medžiaga teikia galimybę pažinti dar ir patį archaikiąsias regione paplitusios žemaičių kultūros klodą, juoba kad visame Jūros baseine šis kapinynas tebėra vienintelis taip plačiai ir planingai kasinėtas V-VI a. paminklas.

Kapinyną 1980-1982 m. kasinėjo Lietuvos istorijos instituto "Žemaitijos" ekspedicija, talkino Kaltinėnų ir Upynos mokyklų moksleiviai. Kadangi paminklas buvo labai suardytas, tai kasinėtojams prireikė ir kantrybės, ir sumanumo, ir žemaitiško atkaklumo. Nepakeičiamas pagalbininkas buvo pagrybiškis Zigmas Stonys, nesiskyręs su archeologais visus tris kasinėjimų sezonus. Uoliai perkasose darbavosi Sigitas Rimkus, Vilija Lebrikaitė, Lolita Armalytė, Antanas Petraitis, Saulius Lovčikas, broliai Jonas ir Romualdas Gudjonai bei daug kitų vaikų, be atodairos išmainiusių vasaros atostogų malonumus į "juodą" darbą kalnelyje, kuriame amžino poilsio atgulę užmiršti žemaičių protėviai.

Iš perkasų dugno į dienos šviesą iškeltus radinius piešė Vilniaus dailės akademijos studentė Virginija Ridikaitė ir M.K. Čiurlionio menų gimnazijos moksleivė Ilona Keršulytė. Ekspedicijoje dirbo Vilniaus universiteto profesorius Gintautas Česnys, tyrinėjęs iškastą osteologinę medžiagą, bei studentas Algirdas Gadeikis.

Neišdildomą įspūdį paliko kolegiškas bendravimas su garbiuoju šilališkiu Vladu Statkevičiumi. Šis žymus kraštotyrininkas buvo ne tik mūsų ekspedicijos narys, bet ir rūpestingas globėjas, ne sykį padėjęs įveikti organizacinius keblumus.

Už pagalbą ir draugystę visiems ekspedicijos dalyviams tariau nuoširdžiausius padėkos žodžius.

Esu dėkinga visiems, prisidėjusiems rengiant šią knygą spaudai.